

Het belang van digitale bekwaamheid in het samen opleiden van docenten voor het mbo

De vraag naar digitale competenties in vrijwel alle beroepen neemt toe, ongeacht de sector. Door digitalisering is het beroep van bijvoorbeeld een verpleegkundige of werkvoorbereider erg veranderd ten opzichte van vijf jaar geleden. Naast een sterk veranderende arbeidsmarkt, is het mbo ook in beweging op thema's als flexibilisering en maatwerk, leven lang ontwikkelen (LLO), burgerschap en kansengelijkheid. Thema's die onlosmakelijk verbonden zijn met digitalisering. Zo beschrijft het [iXperium](#) (een netwerkorganisatie op het gebied van leren en lesgeven met ict) het leren van morgen als een leven lang gepersonaliseerd leren in een door technologie ondersteunde, sociale leeromgeving. Digitale competenties zijn dus nodig om mee te kunnen komen in onze maatschappij, maar meer nog om bij te kunnen dragen aan toekomstbestendigheid, onderwijskwaliteit en -innovaties. Dit vraagt om het integreren van digitale competenties in het onderwijs en digitale bekwaamheid van onderwijsprofessionals (in opleiding) en raakt daarmee de opgave van partnerschappen Samen Opleiden & Professionaliseren: het realiseren van een duurzame inrichting van opleiding én professionalisering voor docenten.

Met dit artikel verkent het Platform Samen Opleiden en Professionaliseren wat partnerschappen kunnen betekenen in het bevorderen van digitale bekwaamheid in het mbo en hoe zij dit kunnen positioneren in het samen opleiden en professionaliseren.

Leeswijzer

In onze verkenning op dit thema zijn we in gesprek gegaan met een expert op het gebied van digitale bekwaamheid: Marit Montsanto, adviseur professionalisering & digitale transformatie bij MBO Digitaal. We gingen in dit gesprek op zoek naar een diepgaander beeld van digitale bekwaamheid. We waren nieuwsgierig naar welke belangrijke ontwikkelingen daaromtrent te delen zijn en wat haar beeld is van de positionering van digitale bekwaamheid in lerarenopleidingen en pdg-trajecten. Een weerslag van dit gesprek is te vinden in het gekaderde deel. Het Platform sluit dit artikel af met een blik op de toekomst van het Samen Opleiden & Professionaliseren op het gebied van digitale bekwaamheid. Maar eerst staan we hieronder stil bij hoe het volgens onderzoek gesteld is met digitale bekwaamheid in het mbo.

Digitale bekwaamheid van mbo-docenten

In het mbo worden nog niet alle mogelijkheden van ict ten volle benut en de competenties om les te geven met ict zijn nog niet overal goed ontwikkeld. Dat is kort door de bocht de conclusie uit het rapport van de monitor Leren en Lesgeven met ict in het mbo 2022 (Kurver, et al., 2022). Docenten zien over het algemeen de urgentie van onderwijsinnovatie met ict en het belang van aandacht voor de rol van ict in beroep en samenleving wel in. Zij zien ook de meerwaarde van leren en lesgeven met ict, maar tevens is de handelingsverlegenheid bij veel docenten groot. Uit een enquête van het iXperium (Kurver, van Rens, Bakker, Kooi, & Kral, 2020) die onder mbo-docenten werd uitgezet, bleek dat slechts 30% van hen zichzelf als goed bekwaam beschouwt in het gebruik van digitale leermiddelen. Bovendien geeft 70% van de docenten aan dat zij niet voldoende tijd hebben om zich hierin verder te ontwikkelen. Het afstandsonderwijs tijdens de coronacrisis heeft wel wat gebracht, zoals een toename in instrumentele ict-vaardigheden. Maar wat het afstandsonderwijs vooral heeft gebracht is dat veel docenten nu duidelijke professionaliseringsvragen hebben. En dat is het goede nieuws dat uit de deelname van 32 mbo-scholen aan de monitor blijkt: het thema 'leren en lesgeven met ict' leeft in het mbo.

Professionalisering(sbehoefte) docenten mbo

Uit de [rapportage van de Monitor Leren en lesgeven in het mbo](#) (Van Rens, Timmermans, De Korte, Willems, Kurver en Kral, 2022) blijkt dat docenten die zich professionaliseren op het gebied van ict in het onderwijs, ict vaker inzetten in de les, meer aandacht besteden aan de ict-geletterdheid van studenten en een grotere ontwikkeling laten zien in de competenties voor leren met ict dan docenten die zich niet of nauwelijks professionaliseren op het gebied van ict in het onderwijs. Competenties van docenten die geen professionalisering op dit gebied ondernemen, zoals gebruik van ict voor zelfregie en het data-gebaseerd monitoren van leren, blijken zelfs achteruit te gaan. Verder toont het rapport aan dat professionalisering op het gebied van leren met ict weliswaar bijdraagt aan ict-rijk onderwijs en aan de ontwikkeling van competenties voor leren met ict, maar dat professionalisering op dit gebied nog geen gemeengoed is. Er bestaat binnen scholen veel verschil tussen docenten als het gaat om de mate waarin zij zich professionaliseren (Van Rens et al., 2022).

Het [rapport 'Professionalisering docenten MBO voor digitalisering en onderwijs'](#) (saMBO-ICT, 2021) toont aan dat het merendeel van het professionaliseringsaanbod gericht is op het mogelijk maken van afstandsonderwijs en 'knoppencursussen'. Dit komt tegemoet aan de behoefte van een grote groep docenten en is niet vreemd met het oog op de onlangs doorgemaakte coronacrisis. Tegelijkertijd hebben docenten slecht zicht op de mogelijkheden en is er behoefte aan, in elk geval onder voorlopers, kennisuitwisseling met docenten van andere scholen. Voorlopers onder docenten kennen meerwaarde toe aan professionalisering op gebieden als gedifferentieerd lesgeven in een digitale leeromgeving, online formatief toetsen, modules ontwerpen ten behoeve van hybride onderwijs en LLO, creëren van aansprekende filmpjes e.d. en inzet van (high-tech) innovaties als

Augmented Reality (AR)/Virtual Reality (VR)/ robots ten behoeve van de beroepspraktijk en, mogelijk, deels als alternatief voor stages. Deze professionaliseringsbehoefte omvat een belangrijke opgave voor partnerschappen Samen Opleiden & Professionaliseren: het expliciet integreren van digitale bekwaamheid in het gezamenlijke curriculum en, waar nodig, het gezamenlijk ontwikkelen van de noodzakelijke expertise die benut kan worden om toekomstige docenten op te leiden tot digitaal bekwaame onderwijsprofessionals.

In gesprek met Marit Monsanto

Adviseur professionalisering & digitale transformatie bij [MBO Digitaal](#)

Ict-professionalisering lijkt vooral te gaan over het mogelijk maken van afstandsonderwijs en een 'knoppencursus'. Wat is volgens jou een breder perspectief op digitale bekwaamheid?

Digitale bekwaamheid is iets anders dan het mogelijk maken van afstandsonderwijs zoals dat werd vormgegeven tijdens de pandemie. Verondersteld wordt dat de pandemie digitale bekwaamheid een boost heeft gegeven. Docenten moesten gedwongen en in vogelvlucht hun onderwijs digitaal gaan vormgeven en daarbinnen was heel veel aandacht voor de te gebruiken software en 'knoppencursussen'. Scholen hebben hier ontzettend goed in voorzien, maar digitale bekwaamheid dient vooral te gaan over digitale didactiek en didactisch redeneren. Kortom, in het onderwijsontwerp nadenken over wat het doel is, hoe kwaliteit geborgd wordt en welke rol ict daarin heeft. Als de ambitie bijvoorbeeld is om meer te differentiëren, is het van belang de (ict-)tools daarbij te vinden om dit te realiseren. De software zelf is dus niet leidend, zoals de insteek van professionalisering, noodgedwongen, wel veelal is geweest tijdens de pandemie. We dienen nu de switch te maken naar didactisch redeneren met ict.

Een lastigheid voor didactisch redeneren in het mbo, al dan niet met ict, is dat er een grote groep zij-instromers werkzaam is. Voor deze experts in een bepaald vak is didactisch redeneren een vaak volledig nieuw gebied waarin zij zich te bekwamen hebben. Dat is gezien de beperkte onderwijstijd in een deeltijd/duale lerarenopleiding of pdg-traject een pittige opgave. Daarbij is het logisch te stellen dat een school die zich puur richt op media-opleidingen een heel andere opgave heeft als het gaat over didactisch redeneren dan een agrarische school waarin groen onderwijs wordt vormgegeven. In dit laatste voorbeeld is didactisch redeneren met ict een stuk ingewikkelder met het oog op het type onderwijs en de aard van de leeromgeving. Dat wil echter niet zeggen dat digitalisering binnen een onderwijssector die meer praktisch onderwijs vormgeeft, geen vraagstuk is. Digitalisering speelt in elk werkveld.

Welke waardevolle opbrengsten en ontwikkelingen vanuit MBO Digitaal wil je graag delen?

Tot aan 31 december '22 heeft het programma *Doorpakken op digitalisering gedraaid*. De kracht van dit programma was dat het tot stand kwam doordat bestuurders van mbo-scholen concludeerden dat ze een gezamenlijke taak in het bevorderen van digitale bekwaamheid hebben. Deze houding heeft ervoor gezorgd dat de gesprekken over het waarom en het belang van digitale bekwaamheid niet meer gevoerd hoeven worden. Het kan nu gaan over het hoe en met wie. Hoe bestuurders hierin nu gezamenlijk optrekken is een nieuwe houding te noemen die ervoor zorgt dat er meer uitwisseling plaatsvindt aangaande bijvoorbeeld professionaliseringsactiviteiten. Een mooi voorbeeld van een product dat uit deze samenwerking is voortgekomen is het *Kookboek Docentondersteuning*¹. In dit kookboek zijn kleine, erg succesvolle initiatieven verzameld die in het landelijke vraagstuk misschien niet direct opvallen, omdat de impact daarop te gering is, maar regionaal wel degelijk grote impact hebben. Met waarderend actie-onderzoek is ingezoomd op deze initiatieven om de succesvolle elementen te kunnen aanwijzen. Deze elementen zijn vervolgens geïmplementeerd bij een andere school en dat heeft hele mooie casussen opgeleverd die vertaald zijn naar een kookboek. De vorm van een kookboek is passend, omdat de succesvolle elementen aandoen als ingrediënten en stappenplannen voor een succesvol resultaat. Met dit kookboek wordt beoogd het van elkaar leren te stimuleren, maar het biedt ook handvatten voor het zetten van een volgende stap en voorbeelden van hoe dat er in andere scholen uitziet. Het zou daarmee ook een bijdrage kunnen leveren aan het werken aan digitale bekwaamheid binnen de mbo-partnerschappen SO&P.

Vanaf 1 januari 2023 zijn er twee grote programma's gestart: *Cyberveiligheid* en *Digitaal bekwaam*. Cyberveiligheid is momenteel heel belangrijk. Scholen zijn immers kwetsbaar; er zijn allerlei mogelijkheden om het netwerk van een school binnen te komen. Dit blijkt uit redelijk recente voorbeelden van gehackte mbo-scholen². Voor scholen is dit meestal nog onontgonnen terrein. Expertise op dit vlak is schaars en daarom is het belangrijk om ook hierin samen op te trekken. MBO Digitaal ontzorgt hierin en biedt de noodzakelijke ondersteuning aan de hele sector. Dit kan ook een heel praktische ondersteuning zijn in de vorm van cyberverzekering³. Het is dan ook goed nieuws dat de MBO Raad en SURF zeer recentelijk een convenant cyberveiligheid hebben ondertekend, waarmee de mbo-scholen het belang hiervan onderschrijven.⁴

Het programma *Digitale bekwaamheid* gaat over enerzijds de professionalisering van medewerkers om informatieveilig te kunnen werken. Anderzijds gaat het over het geven van een

¹ <https://kookboekdocentondersteuning.publicatiesdoorpakken.nl/kookboek-docentondersteuning/>

² <https://nos.nl/artikel/2394883-roc-mondriaan-in-den-haag-gehackt-medewerkers-staan-werkloos-bij-de-vestigingen> & <https://fd.nl/tech-en-innovatie/1464405/cyberaanval-op-het-nova-college-elke-minuut-extra-geeft-de-hackers-meer-mogelijkheden>

³ <https://mbodigitaal.nl/2022/09/programma-cyberveiligheid-mbo-gaat-van-start/>

⁴ <https://www.mboraad.nl/nieuws/mbo-raad-en-surf-werken-samen-aan-cyberveiligheid-van-mbo-scholen>

positieve lading aan ict in het onderwijs. Met de financiering van het ministerie van OCW op deze programma's wordt het belang voor verbetering onderstreept dat ook wordt gezien vanuit het ministerie.

Welk beeld heb je van de positionering van digitale bekwaamheid in lerarenopleidingen en pdg-trajecten?

Vanuit het programma Doorpakken op digitalisering heeft Adviesbureau Berenschot de opdracht gekregen om te onderzoeken in welke mate ict-bekwaamheid voorkomt in pdg-trajecten. Daaruit blijkt dat er beperkte aandacht is voor ict-bekwaamheid in de curricula. Door ontwerpers, docenten en deelnemers wordt het wel benoemd, maar veelal krijgt het geen expliciete aandacht en wordt het geïntegreerd in onderdelen van het traject.

Gezamenlijkheid op professionalisering en opleiden over dit thema is echt een uitdaging. Er moet immers al veel in de korte duur van pdg-trajecten en lerarenopleidingen behandeld worden. Die gezamenlijkheid is echter wel noodzakelijk. Mbo's hebben namelijk te maken met zij-instromers die eigen en andere ontwikkelbehoeften hebben dan studenten van lerarenopleidingen. Dat vraagt ook om een ander traject dan voor studenten van een lerarenopleiding. Daar ligt dus een grote kans voor (mbo-)partnerschappen; het expliciteren van digitale bekwaamheid binnen de gezamenlijke visie en het beroepsbeeld van het partnerschap.

De plek die digitale bekwaamheid krijgt in de curricula van lerarenopleidingen en pdg-trajecten is nu nog heel divers. Vaak nog wordt vanuit een bevoegdheid van een opleider aandacht gegeven aan ict-bekwaamheid in een opleidingstraject, maar dat wil nog niet zeggen dat dat terug te vinden is in leerlijnen of curricula. Het is nu nog te zeer de aanname dat docenten van lerarenopleidingen en pdg-trajecten hierin bekwaam zijn en dit uit zichzelf verweven in hun onderwijs.

Uit het rapport van Adviesbureau Berenschot blijkt bovendien dat, als het gaat om digitale bekwaamheid in het lesprogramma, er verschillen bestaan tussen het beeld van curriculumontwerpers en de ervaringen van studenten. De meeste studenten gaven aan dat ze dit niet als onderdeel terugzagen in hun opleiding, maar hier vooral over leerden van een collega op de mbo-instelling. Hoewel leren van een naaste heel waardevol is, houdt dit ook in dat dit nog te ad hoc en contextafhankelijk is. Het is dus van belang dat digitale bekwaamheid steviger wordt ingebouwd om ervoor zorgen dat meer lerenden in aanraking komen met dit thema in de opleiding.

Blik op de toekomst door het Platform Samen Opleiden & Professionaliseren

We kunnen stellen dat het belang van digitale bekwaamheid steeds belangrijker wordt met de ontwikkelingen binnen het beroepsonderwijs en daarmee het beroep van de mbo-docent. Digitale bekwaamheid verdient dan ook een plek in de curricula van partnerschappen Samen Opleiden & Professionaliseren. De oproep die het Platform hier wil doen aan partnerschappen is om in de toekomst het gesprek te (blijven) voeren over hoe digitale bekwaamheid een (stevigere) plek gegeven kan worden in de visie en het beroepsbeeld van het partnerschap. Hierbij is het van belang zicht te hebben op de digitale bekwaamheid van lerarenopleiders en werkplekbegeleiders in het partnerschap; het start immers bij de mensen die studenten opleiden en begeleiden.

Vragen?

Heb je nog vragen naar aanleiding van dit artikel? Stuur dan een e-mail naar:

platformsamenopleiden@mboraad.nl.

Bibliografie

iXperium Centre of expertise. (sd). Opgeroepen op mei 4, 2023, van iXperium Centre of expertise: <https://www.ixperium.nl/over-ons/visie/#:~:text=%E2%80%9CHet%20leren%20van%20morgen%20is,leren%20en%20lesgeven%20met%20ict>

Kurver, B., de Korte, K., van Rens, C., Timmermans, M., Willems, F., & Kral, M. (2022). Leren en lesgeven met ict in het mbo 2022 - Katern A. iXperium Centre of Expertise Leren met ict. Opgeroepen op Mei 1, 2023, van ixperium.nl : <https://www.ixperium.nl/onderzoeken-en-ontwikkelen/publicaties/leren-en-lesgeven-met-ict-in-het-mbo-2022-katern-a/>

Kurver, B., van Rens, C., Bakker, M., Kooij, R., & Kral, M. (2020). Leren en lesgeven met ict in het mbo. iXperium/Centre of Expertise Leren met ict.

Lankrijer, B. J. (2022). Onderzoek ict-bekwaamheid in pdg-trajecten. Opgeroepen op april 25, 2023, van <https://publicatiesdoorpakken.nl/wp-content/uploads/2022/12/Definitieve-rapportage-Onderzoek-ict-bekwaamheid-in-pdg-trajecten-gecomprimeerd-1.pdf>

saMBO-ict. (2021). Professionalisering docenten mbo voor digitalisering & onderwijs - Doorpakken na corona. Amsterdam: saMBO-ict.

Van der Boom, E. H. (2021). Professionalisering docenten MBO voor digitalisering en onderwijs. Opgeroepen op mei 1, 2023, van <https://mbodigitaal.nl/wp-content/uploads/2021/04/Rapport-Professionalisering-docenten-mbo-voor-digitalisering-en-onderwijs-saMBO-ict.pdf>

Van Rens, C. T. (2022). Rapportage van de Monior Leren en lesgeven in het mbo. Opgeroepen op mei 2, 2023, van <https://www.ixperium.nl/wp-content/uploads/2023/03/Leren-en-lesgeven-met-ict-in-het-mbo-2022-Katern-B.pdf>